

Η αλληγορία του σπηλαιίου – ο συμβολισμός της

Δρ Ε.Μαργαρίτου-Ανδριανέση

ΣΤΟΧΟΙ

- 1) Να κατανοήσουν οιασδήποτε το συμβολισμό, την αλληγορία και τη χρήση του διαλόγου.
- 2) Να αναγνωρίσουν την σημασία της παιδείας στην πολιτική κοινωνία.
- 3) Να επιστημονούν σχέσεις φιλοσοφικών εννοιών.
- 4) Να αναλύσουν ανάλογες θέσεις.

Α. ΘΕΜΑ: «Ἡμέτερον ἔργον...τας βελτίστας φύσεις αναγκάσαι αφικέσθαι πρὸς τὸ μάθημα...μέγιστον, ἰδεῖν...καὶ ἐπειδὴν ἰκανῶς ἰδῶσι, μὴ ἐπιτρέπειν...μὴ ἐθέλειν...μηδὲ μετέχειν»

Β. ΔΟΜΗ-ΝΟΗΜΑΤΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ *Λέξεις-κλειδιά:* **εἰκός** (πιθανό, εύλογο), **ανάγκη** (: να συνδεθεί η παιδεία με την εύρεση της αληθείας και με την διακυβέρνηση της πολιτείας · εξαναγκασμός των φιλοσόφων να αναλάβουν ευθύνες για την ευδαιμονία του συνόλου των πολιτών, *δεοντολογική ηθική και ουτοπικό πολιτικό σχήμα*), **ἀπειρος αληθείας**(=φιλόσοφον πλήθος αδύνατον εἶναι 494a), **ἐπιτροπεύω**(μόνο ο φιλόσοφος βασιλιάς μπορεί να κυβερνήσει), **εἴωμαι**(:Στο ἔργο του Πλάτωνος *Θεαίτητος* ο φιλόσοφος ἀπέχει και παρουσιάζεται να αγνοεῖ πού εἶναι η αγορά, το βουλευτήριο, η εκκλησία του δήμου και το δικαστήριο, και να μην συμμετέχει σε συγκεντρώσεις), **διατρίβω** (οι φιλόσοφοι ζουν σαν να βρίσκονται **ἐν μακάρων νήσοις**), **στοχάζομαι πράττειν**(μεταφορά από τον στόχο των τοξοτών), **ἐκὼν ἐμὶ**(προσπικτική επιλογή των φιλοσόφων), **ο ἡ μάκαρ** (μακάρτερος, μακάρτατος, η νήσος των ηρώων και των ευσεβῶν στον Ησίοδο και στον Πίνδαρο, και στους πλατωνικούς διαλόγους *Φαίδωνα* και *Γοργία* οι νήσοι της μεταθανάτιας ευδαιμονίας), **οικιστής**(οαρχηγός των εποίκων ορισμένος από την μητρόπολη(Θουκυδ.) ἐδὼ οι ιδρυτές της ιδανικής πολιτείας), **βελτίστη φύσις**(: για τον ἄνθρωπο εἶναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του που ουσιαστικῶς δεν ἀλλάζουν και καθορίζουν τον ἄριστο βίον του · στη νέα πόλη θα εἶναι οι προικισμένες με δυνάμεις ψυχῆς (οι φύλακες) που με την παιδεία θα μετατραπούν σε ενέργειες ἐνάρετες, ἄριστες, σωστικές, προκειμένου να στραφούν αυτοὶ οι εκπαιδευμένοι στην ἀλήθεια, να ἀντικρίσουν το Ἀγαθόν, *ἡ διδασχὴ μεταρυσμοὶ τον ἄνθρωπο*), **μάθημα(τοιούτον ἐπιτήδευμα, ἡ τέχνη της περιαγωγῆς:** ἰδέα, θέαση του Ἀγαθοῦ), **ἰδεῖν, το ἀγαθόν**(: το «εἶναι» και ὅ,τι το διατηρεῖ, ἡ τάξη,ο κόσμος, ἡ ἐνότητα στην πολλαπλότητα, ὅ,τι συνδέεται με την ἀλήθεια και την ἐπιστήμη), **μὴ ἐπιτρέπειν, μὴ ἐθέλειν, μηδὲ μετέχειν(μὴ:**ἡ ἀποχὴ των φιλοσόφων σημαίνει ἀδιαφορία για τα δημόσια λειτουργήματα και ἀξιώματα και τις τιμές και ἀπομάκρυνση από τις ευθύνες, τις ἐντάσεις και τις πολιτικές ἐρίδες, **γιατί** προτιμούν την πνευματικὴ ἡδονή, φοβούνται τις πολιτικές ευθύνες ἐναντι της ἀνεύθυνης και ἀπαίδευτης «μάζας», δεν ἐπιθυμούν τη διαπλοκή με σκοτεινά συμφέροντα).

► ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ: ΜΗΤΕ ΤΟΥΣ ΑΠΑΙΔΕΥΤΟΥΣ ΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΑΣ ΑΠΕΙΡΟΥΣ ΜΗΤΕ ΤΟΥΣ ΕΩΜΕΝΟΥΣ-ΤΑΣ ΒΕΛΤΙΣΤΑΣ ΦΥΣΕΙΣ-ΙΔΕΙΝ ΤΟ ΑΓΑΘΟΝ-ΑΝΑΒΑΣΙΝ-ΜΗ...ΜΗ...ΜΗ

B. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ

Οι δεσμώτες στο σπήλαιο	Ανάλογες καταστάσεις των ανθρώπων στη γη
<p>Στο σπήλαιο: οι δεσμώτες βλέπουν μόνο σκιές των πραγμάτων και αυτά που βλέπουν ότι είναι τα ίδια τα πράγματα</p>	<p>Ο κόσμος του σπηλαίου είναι ο αισθητός κόσμος: Οι απαίδευτοι άνθρωποι θεωρούν μόνο τα αισθητά πράγματα που βλέπουν ως αληθινά όντα.</p>
<p>Ένας δεσμώτης μπορεί να βοηθηθεί για να ανεβεί από το σπήλαιο, να βγει έξω στο φως και να αντικρίσει την αληθινή μορφή των πραγμάτων.</p>	<p>Ο κόσμος έξω από το σπήλαιο, που φωτίζεται από τον ήλιο, είναι η νοητή πραγματικότητα, ο νοητός κόσμος, ο κόσμος των Ιδεών. Ο ήλιος που λάμπει συμβολίζει την Ιδέα του Αγαθού. Η «ανάβαση» από το σπήλαιο στον πραγματικό κόσμο αντιστοιχεί με την άνοδο στον κόσμο του νοητού, του «όντως όντος».</p> <p>Με τη βοήθεια της παιδείας μπορεί η διάνοια ενός ανθρώπου να υψωθεί από τα αισθητά στα νοητά και να στραφεί προς τα αληθινά όντα που είναι οι Ιδέες, να απαλλαγεί από τα πάθη και την άγνοια.</p>
<p>Τα μάτια του δεσμώτη θαμπώνονται από την ξαφνική λάμψη. Δεν έχει εξασκήσει την όραση.</p>	<p>Ο απαίδευτος αδυνατεί να αντικρίσει άμεσα τα αληθινά όντα. Η ανάβαση και η έξοδος από το σπήλαιο είναι μια διαδικασία δύσκολη, συνεχής, επίμοχθη, γεμάτη εμπόδια και απαιτεί ικανότητες.</p>
<p>Ο πρώην δεσμώτης στρέφεται στο φως .</p>	<p>Ο πρώην απαίδευτος εξασκεί τη διάνοιά του στο ορθόν και μέγιστον μάθημα που αντιστοιχεί στις γνωστικές βαθμίδες.</p>
<p>Το φως του ήλιου την ημέρα θα το αντικρίσει τελευταίο και θα αισθανθεί πανευτυχής από την υπέροχη αυτή θέα.</p>	<p>Την ιδέα του αγαθού ο νους θα την ατενίσει τελευταία και από την ασύγκριτη θέα θα γνωρίσει την υπέρτατη ευτυχία.</p>
<p>Όταν ο ελευθερωμένος δεσμώτης αντικρίσει τον ήλιο, θα τον αναγνωρίσει όχι μόνο ως πηγή φωτός, αλλά και ως αίτιο κάθε μορφής ζωής .</p>	<p>Όταν ο άνθρωπος ανεβαίνει νοητικά, κατανοεί την πηγή της γνώσης, αλλά και την αιτία ύπαρξης και διάσωσης των όντων.</p>
<p>Δε θα θέλει ποτέ να επιστρέψει στη σκοτεινή ζωή του σπηλαίου και να ζήσει εφιαλτικά. Η επιστροφή όμως αποτελεί χρέος για το φωτισμένο, για να μην παραμείνει το χάσμα μεταξύ των δύο κόσμων.</p>	<p>Ο εκπαιδευμένος δεν θα θέλει να επιστρέψει κοντά στους απαίδευτους. Όμως το ηθικό χρέος των μορφωμένων είναι να βοηθήσουν να διατρέξουν και αυτοί τον ανοδικό δρόμο της σωτηρίας και της μέθεξης στον κόσμο των ιδεών.</p>

Γ. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

Τα βασικά θέματα που θέτει η αλληγορία του σπηλαίου είναι:

1. Η επίδραση που ασκεί η παιδεία στην ανθρώπινη φύση μέσω της θέασης του Αγαθού και της τελείωσης του ανθρώπου.
2. Στην υποχρέωση που έχει ο ορθώς πεπαιδευμένος, δηλαδή ο φιλόσοφος, να «φωτίσει» τους συνανθρώπους του.
3. Στην αντίθεση ανάμεσα στον κόσμο που συλλαμβάνουμε με τις αισθήσεις και στον κόσμο της νόησης.
4. Στην κύρια αποστολή της Πολιτείας, που είναι η εξασφάλιση της ευτυχίας, της ευδαιμονίας όλων των πολιτών της.
5. Στην κυρίαρχη άποψη ότι ο νόμος οφείλει να αποβλέπει στο «φωτισμό» και επομένως στην ευδαιμονία όλων των πολιτών και να υποχρεώνει αυτούς που μπορούν να βοηθήσουν και τους απαίδευτους να πραγματοποιήσουν τη δική τους ανάβαση προς τη θεά του Αγαθού, για να μπορέσουν να ασκήσουν συνειδητά την αρετή.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΑ ΣΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Διαχείριση των θεμάτων «ιδία φύσις», «βελτίστη φύσις», «ικανός φύλακας», «βελτίστη ενέργεια και έξις», «κοινά αγαθά»

6. Το δίκτυο των αρετών ως ίδιον

Η αρετή κατά την πλατωνική φιλοσοφία είναι η αρμονία των ψυχοσωματικών δυνάμεων (*Phaed.*, 114 c7). Η αρετή αποκτάται, όταν ο άνθρωπος επιμελείται καθ'όλην την διάρκεια της ζωής του των μέσων εκείνων που συνδέουν τα μέρη της: με την πειθώ, τον έπαινο των πράξεων που σταθεροποιούν μορφές αγαθού βίου, προβιβάζεται η ιδιαίτερη φύση σε ενάρετη φύση που είναι η αρμονία αρχών μέσων και σκοπών για την επίτευξη της κοινής φιλίας των όντων, την οργάνωση του δικαϊκού συστήματος, την τάξη και την «διακόσμηση» του σύμπαντος: «[...]μίαν ζητών ἀρετήν σμῆνος ἀνήρηκα ἀρετῶν» (*Men.*, 72 a 7). Η ίδια αρετή δια της παιδείας προσεγγίζει την πραγματική και μεγίστη τελειότητα (*Prot.*, 328 b1· *Leg.*, 643 d 3-e 4). Η αρμονία αρχών-μέσων-σκοπών μεταδίδεται δια των μιμήσεων και δια των αναλογικών εφαρμογών σε όλα τα όντα: αυτό είναι η ουσία της πραξεολογίας και της νομολογίας (*Leg.*, 812 c 7 και 903 b 5). Σπουδαίος είναι ο έχων «τήν ἑαυτοῦ ἀρετήν» (*Def.*, 415d 11), που είναι η βελτίστη διάθεση για το καλό, η αυτάρκεια προς το «ευ ζην», η ευγένεια, η ευβουλία και η ευφυΐα (*Def.*, 411 d 1, 412 d 11, 413 b 3, 413 c 3, 413d 6). Ο ικανός να γνωρίσει και να εφαρμόσει σε όλα τα επίπεδα της ζωής του την αρετή είναι ικανός φύλακας και αρχών. Κατά τον Αριστοτέλη το έργο της αρετής είναι ίδιο με το έργο της ψυχής: η βελτίστη ενέργεια, η βελτίστη έξη, η δίκαιη και σώφρων ζωή ως «διάθεσις περί ἕκαστον ἀπό τῆς ἑκάστου ἀρετῆς» (*H.E.*, 1219-1222). Η αρετή είναι διδακτική και ορισμένη σε κάθε περίπτωση, διότι είναι το κύριο μέσον που ρυθμίζει και κατηγοριοποιεί τόσο τις ίδιες λειτουργίες του ανθρώπου, όσο και τις σχέσεις του με τον άλλο κόσμο (*Cat.*, 6 b 16: «ὄν πρὸς τι ὄν»). Η αριστοτελική αρετή είναι ενέργεια και ποίηση (ποιεί τον σκοπό, *H.E.*, 1227 b 23), προαίρεση μετά λόγου, αίτιον, ανάγκη, αγαθόν, μέτρον, χρήσιμο ὄργανο, ρύθμιση των ἔξεων, εφόσον η ουσία της είναι

ενέργεια στοχαστική του μέσου, που εξαρτάται από εμάς τους ίδιους να εφαρμοσθή ως αξία εξισορροπητική αντιθέτων καταστάσεων. Η αρετή δεν είναι λόγος (Μ.Μ., 1.34.25-27). Είναι το ίδιο του ανθρώπου, να αισθάνεται, να κρίνει και να διανοείται πότε ισχύει το δίκαιο και πότε το άδικο (Pol.,1253α), «δί' αρετής» ν' αξιοποιεί αυτές τις δυνατότητες που έχει από την φύση και να χρησιμοποιεί τα μέσα που υπαγορεύει η φρόνηση προκειμένου να μαθαίνει και να συνεθίζεται στα καλά και στα κακά. Το «συνεθίζεσθαι» (Pol.,1340 a 15) σημαίνει την σύνδεση της ίδιας αρετής προς τα κοινά αγαθά. Ο Πλωτίνος θεωρεί την αρετή νοητική και ψυχική ενέργεια που αφορά στην μίμηση του πρώτου αγαθού και στην ομοίωση προς αυτό, δηλαδή στην ανύψωση της ψυχής στο θείο («νωθηῆναι τήν ψυχήν», *Enn.*, 1.2.1.5, 1.8.8.43 και 6.8.5.35). Η νοητική ανύψωση πραγματοποιείται **δ'ιδίων δυνάμεων**. Αυτή ενέπνευσε ποιητές ν' αναφερθούν στην τραγική μοίρα του ανθρώπου: **κάθε υπέρβαση που δεν υποστηρίζει το δίκτυο που αναφέραμε, με αποτέλεσμα να προκαλείται απώλεια αυτοσυνειδήσεως, απώλεια των ανθρωπίνων μέτρων και ορίων, και να γεννά ψευδαισθήσεις στην καθημερινότητά μας (φανταστικά ομοιώματα ζωής), είναι ύβρις.**

Πβ. Ε. ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ-ΑΝΔΡΙΑΝΕΣΗ, *Η φαινομενολογική ερμηνεία της αμφισημίας του ΙΔΙΟΥ (ΙΔΙΟΝ-MATRIX)*, Αρμός, 2013, σσ. 49-50.